

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ИСТОРИЈУ

98

MATICA SRPSKA
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES
PROCEEDINGS OF MATICA SRPSKA FOR HISTORY

Покренут 1970. године
До 28. свеске (1983) часопис је носио назив *Зборник за историју*

Главни уредници

Академик Славко Гавриловић (1970–2004)
Академик Милош Благојевић (2005–2012)
Проф. др Војин Дабић (2013–2017)
Др Петар В. Крестић (2018–)

Уредничкӣво

Др Ђорђе БУБАЛО
Др Петар В. КРЕСТИЋ
Др Ненад ЛЕМАЈИЋ
Др Мира РАДОЈЕВИЋ
Др Александар ФОТИЋ

Др Андреј Леонидович ШЕМЈАКИН
Др Биљана ШИМУНОВИЋ БЕШЛИН
Др Небојша ШУЛЕТИЋ

Главни и одговорни уредник
Др Петар В. Крестић

ISSN 0352-5716 | UDC 93/99(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ

ЗА ИСТОРИЈУ

98
(2/2018)

НОВИ САД
2018

САДРЖАЈ / CONTENTS

ЧЛАНЦИ и РАСПРАВЕ
ARTICLES and TREATISES

Марко Гавриловић
СРБИ У ДЕЛИМА
АУСТРИЈСКОГ ХРОНИЧАРА
ТОМАСА ЕБЕНДОРФЕРА	Marko Gavrilović
SERBS IN THE WORKS OF
THE AUSTRIAN CHRONICLER
THOMAS EBENDORFER
7–29	
Љубомирка Кркљуш
О ПРАВНОМ ПОЛОЖАЈУ СРБА
У ЈУЖНОЈ УГАРСКОЈ –
СТВАРНОСТ, ЖЕЉЕ И
КОНТРОВЕРЗЕ	Ljubomirka Krkljuš
ON THE LEGAL POSITION OF
SERBS IN THE SOUTH HUNGARY –
REALITY, ASPIRATIONS AND
CONTROVERSE
31–66	
Петар В. Крестић
МИНИСТАР ГЕНЧИЋ
О ЖЕНИДБИ КРАЉА
АЛЕКСАНДРА ОБРЕНОВИЋА	Petar V. Krestić
MINISTER GENČIĆ ON
THE KING ALEKSANDAR
OBRENOVIĆ'S WEDDING
67–79	
Снежана Илић
РИСТО РАДУЛОВИЋ КАО
УРЕДНИК ЛИСТА <i>НАРОД</i>	Snežana Ilić
RISTO RADULOVIĆ AS EDITOR
OF THE NEWSPAPER <i>NAROD</i>
81–89	
Милева Томић
„МИСАО ВОЈВОДИНЕ”
НИКОЛЕ МИЛУТИНОВИЋА	Mileva Tomić
“THE VOJVODINIAN THOUGHT”
BY NIKOLA MILUTINOVIĆ
91–103	
Александар Пушкаш
ИНТЕЛЕКТУАЛНА ОПОЗИЦИЈА
У ЈУГОСЛАВИЈИ: СЛУЧАЈ
ЧАСОПИСА <i>ЈАВНОСТ</i> (1980/1981)	Aleksandar Puškaš
INTELLECTUAL OPPOSITION
IN YUGOSLAVIA: CASE OF
MAGAZINE <i>THE PUBLIC</i> (1980/1981)
105–116	

ИСТОРИОГРАФИЈА и МЕТОДОЛОГИЈА /
HISTORIOGRAPHY and METHODOLOGY

Ђорђе Бубало
СУНОВРАТ НАУЧНЕ ИСТОРИОГРАФСКЕ ПЕРИОДИКЕ
(Поводом покретања часописа *Напојиси и зајиси*)
117–155

ПРИКАЗИ и БЕЛЕШКЕ /
REVIEWS and NOTES

Бранко Златковић
УЗБУДЉИВА ПРИПОВЕСТ О СЛОЈЕВИТОСТИМА КОСОВСКИХ ЛЕГЕНДИ
(Ненад Љубинковић, *Од Косовске бијке до косовске лејенде*.
Матица српска, Нови Сад 2018, 182 стр.)
157–160

Марија Андрић
ПРИЛОГ РАЗУМЕВАЊУ ТРГОВАЧКЕ ПРАВДЕ НА МЕДИТЕРАНУ
У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ
(*Tribunali di mercanti e giustizia mercantile nel tardo medioevo*, a cura di Elena
Maccioni, Sergio Tognetti: Leo S. Olschki Editore, Firenze 2016, vi + 222 pp.)
161–164

Јелена Веселинов
МАТЕРИЈАЛНА ДОБРА НА ПОЛЗУ СВОМ НАРОДУ
(*Задужбине и задужбинари: У фондovima Архива Србије, том 1*.
Приредили: Јелица Рељић, Ана Кос Вујовић, Оливера Остојић, Ђурђија Аџић,
Ениса Аломеровић Хубанић и Душан Гутеша. Архив Србије, Београд 2015, 906 стр.)
165–167

Владимир Николић
АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ
Vladimir Nikolić
AUTHORS IN THIS ISSUE
169–171

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ
INSTRUCTION TO AUTHORS
173–178

Мср МАРКО ГАВРИЛОВИЋ
Историјски институт
Београд, Србија

СРБИ У ДЕЛИМА АУСТРИЈСКОГ ХРОНИЧАРА ТОМАСА ЕБЕНДОРФЕРА

САЖЕТАК: У раду се разматрају до сада слабо запажене, а углавном незапажене вести аустријског хроничара Томаса Ебendorфера о Србима. Наиме, Ебendorфер је у више својих дела остављао податке који су везани за српску историју. Ти подаци се у мањој мери односе на период XIII и XIV века, а најзначајнији су за XV век. Акценат је на турском запоседању Балкана, па су и подаци о Србима претежно у оквиру тих вести. Иако су ове вести већим делом познате из других извора ипак, би уз поновну анализу требало размотрити у којој мери је Ебendorфер дао другачије виђење одређених догађаја, односно одредити степен самосталне вредности његових дела, али и зависност од других.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Томас Ебendorфер, *Аустријска хроника*, *Хроника римских њаја*, *Хроника римских краљева*, Срби, Турци

Томас Ебendorфер био је познати аустријски теолог, дипломата и хроничар.¹ Рођен је 10. августа 1388. године у Хаселбаху, а преминуо 12. јануара 1464. у Бечу. Године 1406. почео је са школовањем, да би 1420. или 1421. постао свештеник. Врхунац његовог школовања био је 1428. када је постао

¹ О Ебendorферовом животу и делу доста је писано у аустријској и немачкој литератури: А. Lhotsky, "Thomas Ebendorfer, Chronica Austriae", *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores Rerum Germanicarum*, Nova Series 13 (MGH, SS rer. Germ. N. S.), Berlin-Zürich 1967, I-XCVI; Н. Zimmermann, "Thomas Ebendorfer, Chronica pontificum Romanorum", *MGH, SS rer. Germ. N. S.* 16, München 1994, 1-51; Н. Buchhandlung, "Thomas Ebendorfer, Chronica regum Romanorum I-II", *MGH, SS rer. Germ. N. S.* 18 (1, 2), Hannover 2003, XI-CII; А. Lhotsky, *Thomas Ebendorfer. Ein österreichischer Geschichtsschreiber, Theologe und Diplomat des 15. Jahrhunderts*, Stuttgart 1957; А. Lhotsky, „Ebendorfer, Thomas”, *Neue Deutsche Biographie (NDB)*. Band 4, Duncker, Humblot, Berlin 1959, 223-224; Н. Zimmermann, "Thomas Ebendorfer, ein Universalhistoriker der konziliaren Epoche", *Römische historische Mitteilungen*, 40 (1998), 389-414; Isti, „Studien zur Ausgabe der Österreichischen Chronik des Thomas Ebendorfer", *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (MIÖG)*, 57 (1949), 197-206; J. P. Kirsch, "Thomas Ebendorfer", *Catholic Encyclopedia*, vol. 5, New York: Robert Appleton Company 1913, 241-242; P. Uiblein, „Aus den letzten Jahren Thomas Ebendorfers", *MIÖG*, 100 (1992), 283-304.

доктор теологије. Три пута је био ректор Универзитета у Бечу и то 1423, 1429. и 1445. године. Већ 1427. постао је каноник опатије Св. Стефана у Бечу. Значајно је истаћи да је Томас Ебendorфер био важна политичка фигура у тадашњој Западној и Средњој Европи. Наиме, он је био близак аустријском херцегу Алберту V Хабзбуршком, потоњем краљу Угарске и цару Светог Римског Царства Алберту II. Алберт се често саветовао са Ебendorфером око неких политичких питања. Оно што је обележило Ебendorферов живот, свакако јесте боравак на сабору у Базелу. Универзитет је 1432. године овластио Ебendorфера за свог заступника на овом сабору где се он укључивао у разне расправе, а нарочито око хуситског питања.²

И наредних година Ебendorфер је боравио у разним градовима као што су Лихлава, Брно (Чешка) и Стони Београд (Угарска), свакако у вези са проблемима око хусита. Након смрти краља Алберта II, почетком 1439. године, Ебendorфер је постао саветник Албертовог рођака из породице Хабзбурга, херцега Фридриха V. Ебendorфер је пратио Фридриха на његовом крунисању за краља у Ахену (1442) као и на путу за Рим, где је Фридрих 1452. крунисан за цара.³ Временом, међу њима је дошло до захлађења због тога што је Ебendorфер исказивао отворене симпатије према побуни царевог брата херцега Алберта VI 1460, иако је на неки начин покушао да буде посредник у овом сукобу. Побуњени херцег преминуо је у децембру 1463, а стицајем околности, Ебendorфер га није дуго надживео, преминуо је у јануару 1464.⁴

Томас Ебendorфер био је типични представник касног средњовековног жанра хроника и анала што је и одлика аустријске средњовековне историографије тог доба. Важно је нагласити да је једна од главних одлика Ебendorферовог начина рада концентрисање на тзв. неписане изворе. Историјска анализа његових дела показује да је обилазио места битака, истраживао разне гробне локације, споменике и сл. Другим речима, озбиљно је приступао свом историографском раду и покушавао да остави свој оригинални печат.⁵

У овом раду посветиће се пажња Ебendorферовим делима која имају значај за изучавање српске средњовековне историје. У складу с тим издвајамо *Хронику римских краљева*, *Аусџријску хронику* и *Хронику римских њаја*.⁶ С друге стране, *Tractatus de schismatibus* је од посредног значаја.⁷ За историју Срба нека Ебendorферова дела нису од значаја.⁸

² О томе детаљно: А. Lhotsky, *Thomas Ebendorfer*, 18–32; Isti, *NDB*, 223; J. P. Kirsch, n. d., 241.

³ А. Lhotsky, *Thomas Ebendorfer*, 37, 45. Фридрих III је Ебendorфера слао у разне мисије, нарочито у периоду од 1440. до 1444. године. J. P. Kirsch, n. d., 241.

⁴ W. Stubs, *Germany in the later Middle Ages 1200–1500*, London 1908, 198–199; А. Lhotsky, *NDB*, 223; Isti, *Thomas Ebendorfer*, 50–54; J. P. Kirsch, n. d., 242; О Ебendorферовим последњим годинама, као и о вези са сукобом Фридриха III и Алберта VI вид. P. Uiblein, n. d., 283–304.

⁵ *The Oxford History of Historical Writing (1400–1800)*: Vol 3, ed. by J. Rabasa, M. Sato, E. Tortarolo, D. Woolf, Oxford – New York 2012, 305.

⁶ Вид. нап. 1.

⁷ Thomas Ebendorfer, “Tractatus de schismatibus”, hrsg von. H. Buchhandlung, *MGH, SS rer. Germ. N. S. 20*, Hannover 2004.

⁸ Thomas Ebendorfer, “Diarium sive Tractatus cum Boemis (1433–1436)”, hrsg. von H. Zimmermann, *MGH, SS rer. Germ. N. S. 25*, Hannover 2010; Thomas Ebendorfer, „Historia Jerusalemiana”, hrsg. von H. Buchhandlung, *MGH, SS rer. Germ. N. S. 21*, Hannover 2006; У

Најпознатије Ебендорферово дело је *Аусџријска хроника*.⁹ Ебендорфер је активно почео да пише тек од 1449. године. Практично пре тога нема континуитета у његовом раду због разних послова које је обављао као дипломата.¹⁰ *Аусџријску хронику* писао је у периоду од 1451. до краја 1463. године.¹¹ Аутограф је изгубљен, а приметно је да су каснији преписивачи имали проблема са дешифровањем неких делова, али и са тешким стилем писања који одликује овог хроничара.¹² Изгледа да је након ауторове смрти Теолошки факултет Универзитета у Бечу конфисковао његов рукопис. Данас је познато да је прва копија *Аусџријске хронике* настала око 1509. године, а још је барон од Албрехтсберга 1613/14. истакао да је она непотпуна. Барон је лично покушао да реконструише оригиналну верзију рукописа, а постоји могућност да је код себе имао оригинални рукопис. У сваком случају, након његових покушаја реконструкције оригинал је неповратно изгубљен.¹³

Сачувано је више кодекса у којима се налази *Chronica Austriae*.¹⁴ Најстарији је означен као *codex A*, у којем је препис из 1509. Чува се у Националној библиотеци у Бечу (*свр.* 7583).¹⁵ *Codex B*, који није био познат Хијерониму Пецу, такође се чува у Националној библиотеци у Бечу (*свр.* 7660). Са задње стране тог рукописа налази се белешка да је аутор Томас Ебендорфер из Хаселбаха. Може се датирати око 1600. године, у време цара Рудолфа II Хабзбуршког (1576–1612).¹⁶ Најзначајнији је ипак *codex C* (Национална библиотека у Бечу, *свр.* 7671). Кодекс је настао од стране људи који су радили под туторством поменутог барона Ененкела. Постоји могућност да је до њега доспео аутограф хронике, али свакако у исквареној верзији. То објашњава и баронова настојања да изврши одређене исправке. Управо, захваљујући њему одређени делови текста су правилно прочитани. Он је у складу с тим утврдио да је овај кодекс веродостојнији од кодекса *A*.¹⁷ На овај кодекс се ослањао и *codex D*, па као и *C* садржи најпотпунији текст, а постоје и кодекси означени словима *G*, *L*, *V* и *K*, али они немају већу историјску вредност.¹⁸ За ово дело, Ебендорфер је користио широк спектар извора, како наративних, тако и дипломатичких, као што су владарска писма и повеље.¹⁹

Такође, јако важно дело јесте *Chronica regum Romanorum*. Ту хронику Ебендорфер је почео да пише највероватније током 1449. године. Говорећи о сукобима у Саксонији током 1450, аутор изражава наду да ће убрзо моћи

окувиру исте едиције и исте серије од поменутог приређивача налази се и *Catalogus Praesulum Laureacensium et Pataviensium*, Hannover 2008.

⁹ Прво издање је приредио Хијероним Пец у *Scriptores rerum Austriacarum* II, Lipsiae 1725.

¹⁰ *Chronica Austriae*, IX.

¹¹ Isto, XI.

¹² Isto, XLIX.

¹³ Копија рукописа настала је према наређењу цара Максимилијана Хабзбуршког (1459–1519).

¹⁴ Поред предговора у окувиру *Аусџријске хронике* о поменутих кодексима вид. и: А. Lhotsky, „Studien”, 189–226.

¹⁵ *Chronica Austriae*, LIII–LVI, LXIV; А. Lhotsky, „Studien”, 198–206.

¹⁶ *Chronica Austriae*, LXIV–LXVI; А. Lhotsky, „Studien”, 206–208.

¹⁷ Зна се да је кодекс на крају завршио у једном доминиканском манастиру у Бечу. *Chronica Austriae*, LXXIII–LXXIV; А. Lhotsky, „Studien”, 209–217.

¹⁸ *Chronica Austriae*, LXXIV–LXXIX; А. Lhotsky, „Studien”, 217–226.

¹⁹ О изворима *Аусџријске хронике*, вид. *Chronica Austriae*, XXIV–XLIX.

да заврши дело, што значи да оно није било готово.²⁰ Стиче се утисак да је *Хронику краљева* завршио у јако кратком периоду, ако се узме у обзир да је већ 1451. радио на *Тракийају*. Харалд Цимерман изражава одређене недоумице у вези с овим питањем, па истиче да постоји могућност да је аутор још пре 1449. вршио обимне припреме за писање дела. Али исто тако бројне напомене које је оставио указују да је дело писано на брзину, јер Ебendorфер није имао времена да све што је желео да исказе уклопи у основни текст.²¹

Ебendorфер је оставио драгоцену забелешку која се односи на разлоге писања ове хронике. На почетку шесте књиге он истиче како будућим нараштајима жели да остави дело писано на основу наративних и документарних извора.²² Дело је први издао аустријски историчар, Алфред Франсис Прибрам, захваљујући коме су одређени делови текста разјашњени, али ипак не у потпуности.²³ У *Хроници римских краљева*, Ебendorфер користи већ утемељену књижевну форму која подразумева да у низу владарских биографија прикаже и светску историју, а овакав начин нарације потиче још од Јеронима. Када је предао копију свог дела цару, аутор је одлучио да ипак изврши неке допуне, а уз додатак аутографу налазе се вести значајне за историју Срба.²⁴

Сачуван је аутограф који се налази у оквиру Бечког кодекса под ознаком 3423, а поред тога још је за цара Фридриха III направљена копија рукописа, која се 1858. године нашла у Британском музеју, а потом у Британској библиотеци у Лондону (*n.* 22273). Значај ове копије огледа се у томе што се из њеног садржаја сазнаје да се дело средином XVI века налазило у поседу Хабзбурга, да би средином наредног столећа dospelo у Алзас.²⁵

Веома важно дело за историју Срба је *Chronica pontificum Romanorum*. Папске хронике спадају у ред најважнијих књижевних жанрова средњовековног Запада. Њихов образац поставио је пољски доминиканац Мартин из Опаве.²⁶ Ебendorфер је с писањем овог дела почео 1458. године и оно обухвата портрете свих папа од самог Св. Петра закључно са Пијем II. Аутор дело завршава догађајима из 1463. године говорећи о турско-млетачком сукобу на Пелопонезу, а напред је поменуто да је у јануару наредне године и преминуо.²⁷ Изгледа да поменути назив потиче из познијег времена, а у кодексу који је пронађен у Бечу стоји назив *Liber pontificum*.²⁸ Претпоставља се да сачувани рукопис *Хронике римских њаја*, који се чува у Националној библиотеци у Бечу (*свр.* 3423), представља аутограф. Дело је више пута до-

²⁰ Isto, XXXII.

²¹ Isto, XXXIII–XXXV.

²² Isto, XXXVI.

²³ A. F. Pribram, "Thomas Ebendorfers Chronica regum Romanorum", *MIÖG*, 3 (1890/94).

О томе вид. *Chronica regum Romanorum* I, XXXVI.

²⁴ *Chronica regum Romanorum* I, 576, 608; II, 858, 886, 919, 925.

²⁵ *Chronica regum Romanorum* I, XXII, XXIV.

²⁶ S. Batalova, "Some notes on the Motif of Conversion to Christianity of the Bulgarians in *Chronica Pontificum Romanorum* by Thomas Ebendorfer", *Scripta & e-Scripta* (2017), 107; О Мартину из Опаве вид. С. Г. Мереминский, „Мартин из Опавы” *Православная энциклопедия* 44 (2016), 174–176 (са наведеном многобројном литературом).

²⁷ *Chronica pontificum Romanorum*, 3–4.

²⁸ Isto, 4–5.

пуњавано још у оквиру првог преписа, а Ебendorфер је остављао доста тога на маргинама.²⁹ Он је приликом писања овог дела користио дела ранијих хроничара попут Андрије из Регензбурга, а најважније је свакако дело Мартина из Опаве, али и Винсента од Бовеа.³⁰ Важно је истаћи да и овде за савремене догађаје, Ебendorфер користи и властита искуства као извор, а неретко је присутна и критика папства, нарочито због последица сабора у Базелу.³¹

Подаци које аутор даје о Србима хронолошки се могу поделити у две групе. Прва се односи на догађаје из друге половине XIII и прве половине XIV века. Друга група обухвата догађаје из XV века. Први од тих догађаја јесте у историографији добро познато присуство српског краља на свадби млађег сина угарског краља Беле IV 1264. године.³² Други се односи на несудбени брак између краља Стефана Душана и Јелисавете, кћерке немачког краља Фридриха Лепог, а синовике аустријског војводе Отона.³³

Томас Ебendorфер присуство краља Уроша у Бечу помиње у *Аустријској хроници*. Он преноси вести о сукобима угарског краља Беле IV и чешког краља Отокара II Пшемисла око Штајерске (*Marchia*). Сукоби између Угара и Чеха завршени су битком код Кресенбруна 1260. године у корист чешког краља Отокара Пшемисла. Међутим он је отерао прву жену Маргарету и оженио се Белином унуком Кунигундом, а тада је уговорено венчање млађег краљевог сина Беле са Отокаровом нећаком Кунигундом Бранденбуршком.³⁴ За нас је овде битна улога Срба у угарско-чешким односима. Наиме, Ебendorфер преноси да је венчање прослављено у Бечу где су поред чланова угарске краљевске породице били краљеви Русије, Мачве, краљев унук Бела и краљ Србије са многим војсковођама (или племићима).³⁵ Ебendorферове вести о овим догађајима без сумње су преузете из ранијих извора.

Први извор који је забележио овај догађај јесте Отокарова *Римована штајерска хроника*. Отокар Штајерски наводи да су на свечаностима у Бечу поред краља Беле (*Велана*) и синова му Стефана и Беле били *der kunic von Rāzen, und der kunic von Matschouwe...und der kunic von Sirvie*.³⁶ Вести Отокара

²⁹ *Chronica pontificum Romanorum*, 23–25; A. Levinson, “Thomas Ebendorfers *Liber pontificum*”, *MIÖG* 20 (1899), 69.

³⁰ *Chronica pontificum Romanorum*, 9–16; Детаљно о изворима *Пајске хронике*, вид.: A. Levinson, n. d., 78–92.

³¹ *Chronica pontificum Romanorum*, 19–22.

³² Литература о овом догађају је многоборојна па читаоце упућујемо на основне наслове: К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1952, 182, нап. 10; *Историја српског народа I. Од најстаријих времена до Маричке бијке (1371)*, Београд 1980, 352 (С. Ћирковић); П. Рокаи, *Историја Мађара*, 85; А. Узелац, „Српске војске у ратовима у Европи и Малој Азији (XII–XIV век)”, *Војноисторијски гласник I* (2014), 12; Ђ. Бубало, *Српска земља и поморска у доба владавине Немањића I. Од сабора у Расу до сабора у Дежеву*, Београд 2016, 195.

³³ Додуше, овај податак ретко је коментарисан у домаћој литератури, али га први спомиње К. Јиречек, n. d., 216 и нап. 21; Вид. и: Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан, краљ и цар*, Београд 2005, 66–67.

³⁴ Преглед ових догађаја даје Ф. Дворник, *Словени у европској историји и цивилизацији*, Београд 2001, 49–52; P. Engel, n. d., 106.

³⁵ *Chronica Austriae*, 133–134.

³⁶ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, pars. 1, hrsg. von J. Seemüller, MGH, SS, Dt. Chron 5,1, Hannover 1890, 106; Ове вести недавно је коментарисао Н. Миливојевић, „Вести

Штајерског преноси и цистерцитски опат Јован Виктриншки. Он поред Арпадоваца такође помиње краља Мачве, али даље наводи *Razzie et Servie assistantibus ei cum innumeris ducibus, comitibus et baronibus terre sue*.³⁷ Трећи извор који говори о овом догађају и помиње присуство краља Србије јесте дело *Аустријске хронике 95 владара* Леополда Штајнројтера, настало у периоду 1387–1398.³⁸

Овде запажамо да је Ебендорфер готово верно пренео податке ранијих хроника у вези са свадбом у Бечу. Иако у литератури није довољно наглашено, мислимо да је вредно истаћи да је у више извора посведочен боравак српског краља у Бечу, што довољно говори о дOMETИМА тадашње спољне политике краља Уроша. Запажа се да Ебендорфер не помиње учешће Срба у сукобу између Угара и Чеха код Кресенбруна, али он није толико детаљан као раније хронике када је реч о догађајима који му нису савремени.³⁹ Сматрамо да сам помен присуства српског краља у Бечу укључује и раније учешће српске војске на угарској страни. Такође, не треба занемарити чињеницу да Ебендорфер помиње и војсковође, односно племиће који су учествовали са својим краљевима на свадби. Додуше, војсковође нису поменуте у *Римованој хронци*, као ни код Штајнројтера који се директно ослања на Отокара Штајерског.⁴⁰ Међутим, њихово присуство уз набројане великодостојнике помиње и Јован Виктриншки. Он наводи многе војводе, кнежеве и бароне.⁴¹ То додатно појачава аргументацију да је Ебендорфер за раније делове своје хронике у великој мери користио дело опата Јована, који му је свакако служио као један од узора.

Поред овога, као што смо рекли, Ебендорфер пише и о несужењом браку Јелисавете, немачке принцезе и српског краља Стефана Душана. Овај податак први је запазио Константин Јиречек комбинујући вести које пружају Дубровчани и више пута поменути опат Јован Виктриншки.⁴² Из одлуке Већа

аустријских хроника о Србима као савезницима угарског краља Беле IV у рату за аустријско наслеђе династије Бабенберга”, *Drugi međunarodni interdisciplinarni skup mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka, Konteksti*, 4 (2014), Novi Sad 2015, 589, дајући превод наведених података на савремени српски језик.

³⁷ *Iohannis abbatis Victoriensis Liber Certarum historiarum*, tom. 1, libri 1–3, ed. F. Schneider, MGH, SS. rer. Germ 36, 1, Hannoverae–Lipsiae 1909, 158.

³⁸ *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, hrsg. von J. Seemüller, Hannover–Leipzig 1909, MGH SS, Dt. Chron 6, 120. На овом месту српски владар се наводи као *rex Syrfey*; Н. Миливојевић, *Вести аустријских хроника*, 591–592 и нап. 7 и 8; Упор. Ђ. Харди, *Наследници Кијева између краљевске круне и шајмарског јарма. Судија о државно-правном положају Галичке и Галичко-Волинске кнежевине до 1264. године*, Нови Сад 2002, 216–217.

³⁹ О учешћу српских одреда у бици код Кресенбруна: *Ottokars Österreichische Reimchronik*, 98; J. Emler, *Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars 2. Annotum 1253–1310*, Pragaе 1882, 103, № 271). Уп. Н. Миливојевић, *Вести аустријских хроника*, 590–593; Д. Гарди, “Ким був *Der kunic von Rāzen*, присутниј на весіллї герцога Бели, молодшого сина угорського короля Бели IV, і Кунігунди Бранденбурзької, біля міста Potenburg у 1264 році”, *Княжа доба*, V (2011), 199–208.

⁴⁰ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, 106; *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, 120.

⁴¹ *Iohannis abbatis Victoriensis Liber Certarum historiarum* I, 158.

⁴² К. Јиречек, н. д., 215–216, истиче да је изасланике Јелисаветиног стрица, војводе Отона пратио витез Палман, вођа Душанових најамника, а да се из хронике опата Јована сазнаје да је реч о преговорима око брака немачке принцезе и српског краља. Укратко о овоме и С. Ђирковић, Б. Ферјанчић, *Стефан Душан*, 66.

умољених од 12. јула 1336. види се да су дубровачки посланици у Котору на својој галији превезли посланике аустријског војводе и витеза Палмана са његовим људима.⁴³ Управо вести Јована Виктриншког дају више информација о овом случају, а Ебендорфер их преузима, мада даје нешто сажетији опис. У наставку преносимо део у којем се помиње српски краљ:

*Quo et anno Katherina relicta ducis Leopoldi moritur et in Campo regis terre commendatur et similiter Elisabeth filia Friderici regis cum patre in Morbaco tumulatur. Que virgo, licet desponsata fuerit supradicto Iohanni et ab eo relicta mendacio impotentie sollicitata quoque, ut regi Syrvie nuberet, thorum scismatici recusavit et sic in puritate decessit.*⁴⁴

Да бисмо видели у којој мери Ебендорфер користи дело опата Јована, преносимо одговарајући опис из његове *Liber certarum*:

*Eodem anno infirmata est filia regis Friderici Elizabeth infirmitate, qua et mortua est; nam dum Servie regi diceretur matrimonialiter copulanda, in tantum abhorruit hominis scismatici fidem erroneam, ita ut cottidianus Deum gemitibus exoraret, multis ieiuniis corpus affligeret, suam semper Domino pudiciam commendaret.*⁴⁵

Иако се ова два текста у великој мери подударају, ипак би требало истаћи пар чињеница. Прва од њих је да Ебендорфер пре Јелисаветине смрти помиње смрт војводе Леополда (септембар 1336. године), а након помена њене смрти помиње и смрт Ане, кћерке чешког краља Јована Луксембуршког (септембар 1338) као и Јелисаветиног стрица, а Аниног супруга Отона (фебруар 1339).⁴⁶ Друга од њих је детаљнији опис који цистерцитски опат даје даље у тексту, а односи се на муке младе принцезе узроковане болешћу и на њену велику патњу. Она је у октобру 1336. године и преминула.⁴⁷ Из ових редова се види да Ебендорфер српског владара назива шизматиком, али треба узети у обзир да га тако назива опат Јован који пише средином XIV века, готово један век пре Ебендорфера. Ово напомињемо јер Ебендорферов став о православним владарима и народима није био тако негативан, што ћемо и показати када будемо говорили о приликама у XV веку.

Како је већ одавно утврђено у историографији, краљ Душан и краљица Јелена венчали су се 1332, али наредних година нису добили пород, па је краљ намеравао да се поново ожени. Избор је пао на младу кћер, тада већ покојног немачког краља Фридриха Хабзбуршког и Јелисавете Арагонске. Јелисавета је још 1332. требало да се уда за чешког краља Јована, чија је истоимена супруга, кћерка чешког краља Вацлава II преминула, али због

⁴³ *Monumenta Ragusina* II, *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*, vol. XIII, Zagrabiae 1882, 365.

⁴⁴ *Chronica Austriae*, 266.

⁴⁵ *Iohannis abbatis Victoriensis Liber Certarum historiarum*, tom. II, lib. 4–6, ed. F. Schneider, MGH, SS. rer. Germ 36, 2, Hannoverae–Lipsiae 1910, 172, 202–203.

⁴⁶ *Chronica Austriae*, 266, nap. 1–2, 4–5.

⁴⁷ *Iohannis abbatis Victoriensis Liber Certarum historiarum* II, 173, 203.

противљења папе Јована XXII до брака није дошло.⁴⁸ За Јелисавету, која је боловала од туберкулозе, било је прилично непријатно сазнање о плановима њеног стрица да је уда за српског краља, па је несрећна принцеза убрзо након тога и преминула.⁴⁹

Поставља се питање зашто је краљ Душан желео брак управо са немачком принцезом из династије Хабзбурга? Баш у то време, 1335. године, дошло је до провале трупа угарског краља Карла Роберта у северне крајеве Српске земље. Угри су се ипак повукли када је српска војска, вероватно са византијским помоћним трупама, дошла до Жиче.⁵⁰ С друге стране, краљ Карло Роберт је учествовао на страни краља Фридриха Лепог у бици код Милдорфа (1322) против Лудвига Баварског и као неку врсту надокнаде добио Пожун од Хабзбурга. Међутим, односи између Аустрије и Угарске убрзо су кренули странпутицом. Карло Роберт је предузео опсежне реформе по питању привредног развитка. Једна од њих је подразумевала да страни трговци који пролазе кроз Угарску морају да се зауставе и у угарским градовима продају своју робу. Ова мера је највише штете нанела аустријским трговцима који су до тада без икаквих сметњи превозили своју робу из Београда до немачких земаља. Да би се реванширали, Хабзбурзи су увели исту меру за трговце који пролазе кроз тада важан трговачки центар, Беч. С друге стране, Карло Роберт је већ 1328. повратио Међумурје од Хабзбурговаца.⁵¹ Савез три краља, угарског, чешког и пољског, званично склопљен новембра 1335. у Вишеграду у Чешкој између осталог је подразумевао да се укину царине на угарску робу за јужне делове Немачке, а на тај начин је Аустрија губила по питању транзитне трговине.⁵² Аустрија међутим отворено подржава побуну Гисинговаца и то баш 1336. године када трају преговори о браку између Душана и Јелисавете.⁵³ Постоји озбиљна могућност да је заправо војвода Отон потражио потенцијалног савезника у српском краљу.

Сматрамо да се ови преговори могу повезати са непријатељством Хабзбурга према Карлу Роберту, ако се узме у обзир угарски напад на Српску земљу 1335. Такође, краљ Душан је могао очекивати нове угарске нападе, које је предузимао и краљ Лајош након смрти свог оца краља Карла Роберта 1342. године.⁵⁴ Као логичан закључак намеће се да је контакт између краља Душана и војводе Отона остварен преко Палмана, вође немачких најамника.⁵⁵ Иако нема других извора који говоре о вези између аустро-угарских сукоба

⁴⁸ К. Јиречек, *н. д.*, 216; М. Пурковић, *Јелена, жена цара Душана*, Дизелдорф 1975, 8; О збивањима на подручју тадашње средње Европе и о улози краља Јована Луксембуршког вид. Ф. Дворник, *н. д.*, 61–87.

⁴⁹ М. Пурковић, *н. д.*, 8–9.

⁵⁰ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1964, 73; *ИСН I*, 515 (Б. Ферјанчић).

⁵¹ П. Рокаи, *Историја Мађара*, 100.

⁵² Пре овога у Тренчину су посредством Карла Роберта своје односе изгладнили пољски краљ Казимир и чешки краљ Јован. Ф. Дворник, *н. д.*, 77; П. Рокаи, *Историја Мађара*, 100; Р. Engel, *н. д.*, 137. О уговору у Вишеграду вид. G. Rácz, "The Congress of Visegrád in 1335: Diplomacy and representation", *Hungarian Historical Review*, vol. 2 (2013), 261–287.

⁵³ П. Рокаи, *Историја Мађара*, 100.

⁵⁴ Ј. Калић, *Београд*, 74; *ИСН I*, 515, 555 (Б. Ферјанчић, Р. Михаљчић).

⁵⁵ О Палману вид. М. Динић, "О витезу Палману", *Из српске историје средњег века*, пр. С. Ђирковић, В. Ђокић, Београд 2003, 448–451; Ђ. Бубало, „Палман”, *Српски биографски речник*, 7, Нови Сад 2018, 842–843.

и брачне политике српског краља Стефана Душана, ипак сматрамо да постоји довољно аргумената који иду у прилог томе да је антиугарски савез био у основи преговора о поменутом браку.

Наредне вести аустријског хроничара о Србима односе се на турска освајања Балкана и планове и подухвате за њихово истеривање из Европе у другој половини XIV и готово кроз цео XV век.

Већ смо рекли да Ебендорфер доноси и вести у којима не помиње директно Србе, али су ипак у тесној вези са судбином српског народа. Тако он у опису битке код Никопоља ниједном речју не помиње учешће српског одреда под командом кнеза Стефана Лазаревића.⁵⁶ Он у *Тракијаиу* даје кратак опис у којем наводи да је 1395. угарски краљ Жигмунд спремао поход против Турака, а да су као помоћ стигли Јован, војвода Бургундије са много Тевтонаца (Немаца), као и Руперт, син бавараског војводе Роберта. Међутим, Турци су им нанели пораз, а Жигмунд је бродом побегао у Константинопољ (*se navigio et fuge presidio in Constantinopoli*) спасивши неке од учесника похода, док су други попут Руперта заробљени (*et multis occisis et in captivitate actis alii in magna miseria, inter quos prefatus Rupertus...*).⁵⁷

У *Хроници римских њаја*, која је настала након *Тракијаиу*, аутор даје нешто детаљнији опис никопољске битке. Такође истиче да је краљ Жигмунд позвао све хришћанске владаре у поход (*et omnes Christiani orbis principes ad hoc suis litteris et nunciis invitavit*). Опет помиње Јована Бургундског као и то да се мноштво ратника, племића и магната из целе Немачке нашло на пољу код Никопоља у Бугарској.⁵⁸ Аутор потом говори о поразу крсташке војске. Многи су побијени, неки су побегли, неки су попут бургундског војводе и аустријског принца ухваћени, па су се касније, како хроничар наводи, ослободили уз не тако мали откуп (*pecunia non parva*).⁵⁹ У *Аустиријској хроници* даје краћи опис у контексту аустријске историје.⁶⁰

Међутим, за нас је јако битна чињеница да након помена бекства многих за краљем Жигмундом у Цариград, Ебендорфер наводи једну занимљиву

⁵⁶ Литература о Бици код Никопоља је обимна, па ћемо навести основне наслове попут: F. Šišić, „Bitka kod Nikopolja”, *Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* 8 (1896), 49–95; A. S. Atya, *The Crysade of Nicopolis*, London 1934; E. C. Antoche, „Les espeditionis de Nicopolis (1396) et de Varna (1444): una comparasion”, *Medievalia Transilvanica*, v. 4: 1–2 (2000); У домаћој историографији на ово питање се недавно осврнуо, у контексту вести које доноси Константин Филозоф, М. Шуица, у раду „Битка код Никопоља у делу Константина Филозофа”, *Историјски часопис (ИЧ)* 58 (2009), 109–124, са прегледом најважније литературе о бици.

⁵⁷ *Tractatus*, 65–66. Требало би истаћи да Ебендорфер не даје тачну годину битке, већ о 1395. говори као о години када су вршене припреме за поход. У *Chronica pontificum Romanorum*, 465, каже да је Жигмунд тада имао 17 година, што је нетачно јер је он рођен 1368, дакле 1395. је имао 27 година. J. Hoench, *Kaiser Sigismund: Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit: 1368–1437*, München 1996, 32. Ово може указати на грешку самог аутора, или на грешку неког од каснијих преписивача. Прилично је нејасно да ли је аутор заиста мислио да је поход био 1395. године, мада треба узети у обзир да његова хронологија није потпуно поуздана, чак ни за догађаје који су му временски ближи.

⁵⁸ *Chronica pontificum Romanorum*, 465–466.

⁵⁹ *Chronica pontificum Romanorum*, 466. Ове вести могао је преузети из многобројних извора попут Шилтбергера и Фроасара. H. Shiltbergers *Reisebuch nach de Nürberger Handschrift herausgegeben*, V. Langmantel, Tübingen 1885, 4; *Les Chroniques de sire Jean Froissart*, tome III, Paris 1835, 266–267, 297.

⁶⁰ *Chronica Austriae*, 318–319.

мисао коју преносимо у целости: *cum multis aliis rege fugiente in Constantino-polim unde et post secuta et usque hodie totius regni Bulgarorum deperdicio una cum Constantinopoli, Racia et Syruia Deo iuste ob nostra flagicia permittente.*⁶¹ Ако посматрамо наведени цитат, Ебendorфер као да осећа огорченост због пораза хришћанске војске, а краљево бекство са осталима додатно појачава његово разочарање. Пишчев револт је разумљив, ако се узме у обзир да је *Хронику римских ђаја* завршио до краја 1463. године када су Турци покорили велики део Балкана, а он сâм истиче временску одредницу „данас” када говори о пропасти Бугарске, Византије и Србије. Дакле, он је свестан турске опасности и озлојеђен због хришћанских грехова, вероватно алудирајући на међусобне трзавице у хришћанском табору 1396, али и уопштено на неслогу у западном свету.⁶² Занимљиво је да Ебendorфер наводи само немачке племиће и магнате када говори о учесницима који су се одазвали крсташком позиву, што је и разумљиво ако се у обзир узме ауторово порекло и средина у којој је писао.

У делу *Chronica regum Romanorum* аутор укратко помиње пораз Жигмунда Луксембуршког код Голупца (1428).⁶³ Пре тога говори о његовом крунисању за чешког краља и краљевом боравку у Чешкој, а потом истиче следеће:

*Ecce secunda plaga, quam iste rex katholice fidei et ecclesie intulit, in bellicis etsi verbis profluis, in triumphis tamen infortunatissimus, prout eciam in Columbar contra Turcos tercia vice claruit.*⁶⁴

Из ових редова учавамо да је аутор у одређеној мери ироничан када говори о поразу краља Жигмунда код Голупца. Жигмундов пораз посведочен је у више извора. На првом месту турског хроничара Ашикпашезада, као и пољског историчара Длугоша. Обојица се слажу да је турске трупе предводио лично Мурат II, а турски извори дају податке да су приликом повлачења Турци напали угарске трупе, док се сâм краљ једва спасао.⁶⁵ Краљ Жигмунд у једном писму од 28. августа 1428. истиче да су после неуспешних борби

⁶¹ *Chronica pontificum Romanorum*, 466.

⁶² Ебendorферу је посебно био мрзак раскол унутар католичанства познат као „Велика шизма” која је званично почела 1378. године када су на супротним странама изабрани двојица папа, у Риму Урбан VI, а у Авињону Климент VII. W. Brandmüller, *Papst und Konzil im Grossen Schisma (1378–1431). Studien und Quellen*, Paderborn-München-Wien-Zürich 1990; *The New Cambridge Medieval History*, vol. 6 (1300–1415), ed. M. Jones, Cambridge University Press 2008, 674–699 (H. Kaminsky).

⁶³ Аутор овде не даје годину битке, већ је помиње после помена Жигмундовога крунисања 1420, а након описа краљевог пораза говори о догађајима из 1422. године. Ебendorфер се изгледа није ни трудио да хронолошки прецизно наводи догађаје, већ је често прибегавао одговарајућим екскурсима. *Chronica regum Romanorum* I, 575–576. Тако и приликом описа битке код Варне не даје годину, него говори о краљу Владиславу Јагелу у контексту његовог доласка на власт у Угарској, па затим између догађаја 1440. и 1441. убацује и опис битке која се догодила 1444. *Chronica Austriae*, 384–385.

⁶⁴ *Chronica regum Romanorum* I, 576.

⁶⁵ Ionnis Dlugossii, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. II (1413–1430), Warszawa 1985, 248–250; Г. Елезовић, „Турски извори за историју Југословена. Два турска хроничара из 15. века”, *Брасиво* 26 (1932), 64–65; Н. Филиповић, „Неколике биљешке око Смедерева”, *Ослобођење жрадова у Србији од Турака: 1862–1867*, ур. В. Чубриловић, Београд 1967, 133.

морали да потпишу примирје са Синан-бегом, али да су их Турци напали приликом повлачења, што се слаже са вестима из поменутих наративних извора.⁶⁶

Како је Ебендорфер био добар познавалац верских прилика, требало би нешто рећи о помену Срба у вези са склапањем уније у Фиренци 1439. године. О овим догађајима писано је доста у страниј, али и домаћој литератури.⁶⁷ Ебендорфер о томе пише у *Трактићу* и *Пајској хроници*. У *Трактићу* каже да је папа Евгеније IV преместио сабор из Фераре у Фиренцу и да су као византијски представници били присутни цар Јован VIII Палеолог, васељенски патријарх Јосиф, никејски епископ, добро познати Висарион, као и сви они који су били за склапање уније црква.⁶⁸ У *Пајској хроници* даје за историју Срба драгоцен податак. Овде практично понавља горе наведене учеснике сабора и каже да су они чинили већину која је била за унију. Са друге стране посебно издваја да *Siruis, Racis et aliis plurimum expertum est nису присталице уније* и да је међу њима најмање, односно нимало сагласности када је ово у питању (*minime consentit*).⁶⁹

Данас у домаћој историографији постоји утемељено мишљење да деспот Ђурађ Бранковић није учествовао на сабору у Фиренци 1439. године. Међутим, истраживачи имају супротне ставове по питању Ђурђевог односа према католичком свету.⁷⁰ Укратко би требало размотрити у којој мери је деспот Ђурађ вођен политичким, а у којој мери личним разлозима када је у питању слање посланика на поменути сабор. Треба узети у обзир да се Ђурађ, као и његов претходник деспот Стефан, нашао у позицији двојног вазалства, према султану и према угарском краљу, само у то време је политичка ситуација била доста сложенија.⁷¹ Још 1433. године, Брокијер је на деспотовом двору затекао једног бискупа и једног маистра који су носили позиве од

⁶⁶ L. Thallóczy – A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára*, 1198–1526, Budapest 1907, 78.

⁶⁷ Од страних наслова издвајамо Ј. Haller, *Concilium Basiliense. Studien und Dokumente*, I, Basel 1896–1936. Свакако, ово питање је обрађивано и у познатим синтезама попут К. М. Setton, *Papacy and the Levant (1204–1571)*, vol. II, Philadelphia 1978, 39–81; Вид. и L. Pastor, *The History of the Popes. From the close of the Middle Age*, vol. 1, London 1906, 117–361; J. Gill, *Eugenius IV. Pope of Christian Union*, London 1962, 99–131; J. W. Stieber, *Pope Eugenius IV the Council of Basel and the Secular and Ecclesiastical Authorities in the Empire. The conflict over supreme authority and power in the Church*, Leiden, E. J. Brill 1978; J. Canning, *A History of Medieval Political Thought (300–1450)*, London – New York 1996, 182–184. Од домаћих наслова још увек је значајно: Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1969², 520–521; И. Ђурић, *Сумрак Византије*, Београд 2007⁴, 256–290; М. Спремић, *Деспој Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 223–233; Исти, „Срби и Флорентинска унија црква 1439. године”, *ЗРВИ* 24–25 (1986), 414–421; М. Антоновић, *Пајсџиво и Србија у XV веку*, Додатак Историјском гласнику, 1–2, Београд 1993, 38–52; М. Николић, „Византија и Србија у време Фирентинске уније црква”, *Зборник Мајнице српске за историју* 96 (2017), 9–23.

⁶⁸ *Tractatus*, 87–88. Уп. L. Pastor, n. d., 315–316; Спремић, *Деспој Ђурађ*, 225–226.

⁶⁹ *Chronica pontificum Romanorum*, 491.

⁷⁰ М. Спремић, „Срби и Флорентинска унија црква”, 420–421, одбацује могућност да због политичких разлога Ђурађ није послао посланике у Фиренцу, већ то објашњава његовим ставом према католицима. Док М. Николић, „Византија и Србија”, 16, 20–22, сматра да се деспотов став према папи и унији мењао у складу са политичком ситуацијом у којој се тада налазио. Сличног мишљења је и М. Антоновић, n. d., 50–52.

⁷¹ Спремић, *Деспој Ђурађ*, 101.

Базелског сабора.⁷² Брокијерове вести потврђује одлука Сабора од 23. јануара исте године која је предвиђала да се двојица изасланика пошаљу у Цариград, али и код важних личности попут деспота Рашке и његовог митрополита.⁷³

Према вестима Силвестера Сиропула деспоту је 1436. упућен велики доместик Андроник Палеолог Кантакузин, брат деспотице Јерине. У редакцији Б његовог дела, која се сматра оригиналом, налази се вест да је Андроник кренуо у Србију због личног посла, што вероватно може бити прослављање свечаности поводом удаје Маре Бранковић. Изгледа да је деспот том приликом изјавио како добро познаје Латине и да неће слати посланике на сабор.⁷⁴ Овом приликом скрећемо пажњу на то да је Ебендорфер, који је како смо рекли и сâм узео учешћа на сабору у Базелу и на тај начин био упућен у многа питања истакао да су Срби били против уније.⁷⁵ Дакле, један учени савременик Србе сматра противницима унионистичке политике, што значи да су до Ебендорфера вероватно стизале вести из прве руке.

Не можемо да не учимо чињеницу да хроничар не даје детаљнији опис битке код Варне 1444. године, када је дошло до катастрофалног хришћанског пораза.⁷⁶ Ебендорфер предочава да је краљ Владислав (Јагел) уз подршку кардинала Јулијана Чезаринија и епископа Јегра и Сегедина обновио рат против Турака. Скоро осам хиљада хришћанских војника изгубило је живот у тој бици, а краљ је остао без главе, за коју је султан давао злато, као што се причало.⁷⁷ Број погинулих са хришћанске стране до кога је дошао Ебендорфер вероватно је претеран.⁷⁸ Чињеница да он не даје детаљнији опис може се

⁷² Посланици су ишли у Цариград. Бертрандон де ла Брокијер, *Путовање преко мора*, 130; М. Николић, „Византија и Србија”, 13; М. Спремић, „Срби и Флорентинска унија црква”, 415; Исти, *Десјош Ђурђа*, 228. Радила се о Антонију из Суде и Алберту де Крисипису. Занимљиво је да се том приликом код деспота нашао посланик миланског војводе Филипа Марија Висконтија, Бенедето де Фолки, па постоји мишљење да је његова мисија била да придобије деспота за унију. О томе вид. М. Антоновић, н. д., 45.

⁷³ J. Haller, n. d., 322, 367. Симон Фрерон и Хајнрих Менгер су по налогу Јована Стојковића крајем 1435. кренули у Цариград, а са собом су носили и веровно писмо за деспота Ђурђа. Спремић, *Десјош Ђурђа*, 228. Занимљиво је да се у одговору Дубровчана Јовану Стојковићу наглашава како би се требало обратити деспоту Ђурђу, док су верници у Босни означени као патарени који живе „без вере, реда и правила” односно као јеретици па тако не могу послати посланике на сабор. М. Динић, *Из Дубровачког архива III*, Београд 1967, 192–193; Р. Сошковић, *Црква босанска у XV. столјећу*, Сарајево 2005, 204.

⁷⁴ М. Николић, „Византија и Србија”, 15; М. Спремић, „Срби и Флорентинска унија црква”, 417.

⁷⁵ *Chronica pontificum Romanorum*, 491.

⁷⁶ О бици код Варне постоји обимна литература, од наслова издвајамо најважније: О. Halecki, *The Crusade of Varna: A Discussion of Controversial Problems*, New York 1943; С. Imber, *The Crusade of Varna, 1443–1445. Crusade texts in Translation*, Hampshire 2006; М. Chasin, „The Crusade of Varna”, *A History of the Crusades VI*, ed. К. М. Setton, University of Wisconsin Press, 1989, 276–311; J. Held, „Hunyadi’s Long Campaign and the Battle of Varna 1443–1444”, *Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für die Kunde Ungars und verwandte Gebiete*, Band 16, München 1988, 10–28; J. Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislaw and sultan Murad. The Ottoman-Christian Conflict from 1438–1444*, Leiden–Boston 2012.

⁷⁷ *Chronica Austriae*, 384–385, нар. 7, 8. Епископ Јегра о коме прича аутор је Симон Розгоњи, а Сегедина Никола III.

⁷⁸ Бехајм даје податке да је 3.000 људи погубљено, а исто толико завршило у ропству, док анонимни хроничар каже да је страдало небројено много „неверника”. С. Imber, *The Crusade of Varna*, 100, 179. С друге стране Џон Цеферсон сматра да је овај број претеран јер

објаснити нерасположењем према краљу Владиславу, за кога каже да је оставио многе невоље у краљевству. Разлог томе може се наћи у наклоности коју је Ебендорфер гајио према Хабзбурзима, краљу Алберту и његовом наследнику Ладиславу, односно у томе што је на Владислава гледао као на узурпатора.⁷⁹ Не треба губити из вида ни то да аутор овде приповеда о историји Аустрије, нити да је битка код Варне била катастрофални хришћански пораз. У истом делу, видели смо да битку код Никопоља уклапа у ширу слику историје своје домовине.⁸⁰

Наредна ауторова вест која се тиче српске историје односи се на Хуњадијев пораз на Косову и његово заробљавање од стране деспота Ђурђа, а ови подаци се налазе у *Хроници римских краљева*.⁸¹ Иако је познато да се ово збило 1448, Ебендорфер говорећи прво о догађајима из 1446. каже да се поменути догађај збио наредне, тј. 1447. године.⁸² Из даљег описа се види да је Хуњади сакупио велику војску и да је кренуо у рат против Турака. Ебендорфер потом наводи да је Хуњади срамно побегао са мало људи у земљу деспота који га је заробио.⁸³ Дакле, као и у претходно наведеним описима, аутор не улази у детаљан опис саме битке. Међутим, његове вести су нам јако битне јер, као што смо навели, он *Хронику римских краљева* почиње да пише око 1449, годину дана након поменуте битке на Косову.

Ебендорфер не помиње поприште битке, а од географских одредница наводи *Campo Tessalico*, што би значило да се ради о неком пољу у Тесалији. Изгледа да је овде дошло до забуне. Лаоник Халкокондил, који даје највише података за ову битку, каже да се бој десио на Косову, тачније у близини Приштине.⁸⁴ Исто тако и српски летописи бележе да се бој десио на

се Хуњади повукао са доста преживелих ратника. J. Jefferson, n. d., 468, нар. 378. Константин Михаиловић наводи да се Јанко повукао са 10.000 својих људи. Константин Михаиловић из Островице, *Јаничарове усјомене или Турска хроника*, пр. Ђ. Живановић, Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 15, Београд 1986, 112.

⁷⁹ *Chronica Austriae*, 382–384.

⁸⁰ Цистерцитски монах Алберт, који своју *Хронику* пише до 1454/56. године, као и Ебендорфер више простора посвећује приликама у Угарској него самој бици код Варне. Он наводи да су краља Турци заробили и да су он и кардинал, тј. Чезарини убијени. *Die Weltchronik des Mönchs Albert 1273/77–1454/56*, hrsg. von R. Sphrandel, MGH, SS rer. Germ. N. S. 17, München 1994, 320.

⁸¹ Уопштено о политичкој позадини која је довела до Хуњадијевог похода и о Бици на Косову 1448. вид. Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач и његово доба*, прев. Т. Бекић, Београд 2010, 49–54; А. Simon, “The Lion in Winter: John Hunyadi from Kossovo pole to Belgrade”, *Excinta et lucerna orbis: John Hunyadi and his Time (Excinta et lucerna orbis)*, ed. A. Dumitran, Lórand Mádly, A. Simon, Cluj-Napoca 2009, 494; Е. С. Antoche, “Hunyadi’s Campaign of 1448 and the Second Battle of Kosovo Polje (October 17–20)”, *Reconfiguring the Fifteenth-Century Crusade*, ed. Norman Housley, Palgrave Macmillan, London 2017, 245–284; М. Whelan, “Pasquale de Sorigo and the Second Battle of Kosovo (1448): A Translation”, *Slavonic and East European Review*, 94 (2016), 126–145 (аутор поред издања писма Паскоја Соркочевића на латинском, даје превод на савремени енглески језик).

⁸² *Nam sequenti anno, dum idem Johannes collecto magno exercitu Bohemorum, Theutonicorum et Vngarorum...Chronica regum Romanorum I*, 607–608. Нејасно је да ли је аутор написао грешку у години због тога што није знао да се битка збила 1448. или је нешто друго у питању. Рецимо, за опсаду Београда исправно наводи 1456. годину. *Chronica Austriae*, 423.

⁸³ ...in *Campo Tessalico ipse turpiter fugam inire coactus cum paucis salvatur et a despoto, cuius terras predis gravaverat, detinetur*. Вид. *Chronica regum Romanorum I*, 608.

⁸⁴ Laonikos Chalkokondyles, *The Histories*, vol. 2, tr. by A. Kaldellis, London 2014, 129; J. Радонић, *Зайадна Европа*, 257; М. Костић, н. д., 80. Поред Халкокондила краће описе дају

Косову.⁸⁵ Од наративних извора драгоцено је казивање Ашикпашезада који је лично учествовао у бици. Он јасно наводи да је место битке било Косово. Што се тиче помена поља у Тесалији, то може значити да до Ебendorфера нису стизале потпуно тачне вести. Наиме, у току саме битке, тачније другог дана, намесник Тесалије Турахан-бег је са леђа напао Хуњадијеве трупе.⁸⁶ Вероватно је због тога Ебendorфер мислио да се битка одиграла негде у Тесалији. Поред Угара у Хуњадијевој војсци било је Чеха и Немаца, а то потврђује писмо Енеје Силвија Пиколоминија папи Николи V од 25. новембра 1448. године.⁸⁷ Вероватно је до Ебendorфера стигао садржај овог писма пре почетка или у току писања дела.

Заробљавање Хуњадија од стране деспота Ђурђа такође је посведочено у изворима.⁸⁸ Јанко Хуњади је прешао дуг пут на којем је доживео низ невоља. Према изворима, изгледа да је деспот Ђурађ наредио потеру за Јанком, који је на крају ухваћен и одведен у Смедерево. Видели смо да се Ебendorфер не бави детаљима око Хуњадијевог заробљавања, али чињеница да је до њега стигла та вест указује на то да је он у одређеној мери пратио дешавања на Балкану. Такође је забележио да је, на основу онога што је чуо, погинуло више од 30.000 најбољих хришћанских војника.⁸⁹ Ебendorферу су ови подаци вероватно били познати из поменутог писма Енеје Силвија Пиколоминија папи Николи V, у коме се наводи да је страдало 30.000 Угара, а Турака три пута више.⁹⁰ Иначе,

Јован Туроци, Антоније Бонфини, Јан Длугош, Константин Михаиловић из Островице, Дука, Мавро Орбин и Јуније Рестић. Од наведених најрелевантнији су Туроци, па и Длугош у одређеној мери. Вид. Спремић, *Десиоји Ђурађ*, 341, нап. 45.

⁸⁵ Љ. Стојановић, *Сџари српски родослови и лейојиси*, Сремски Карловци 1927, 236. И један запис даје податак да је битка била *под Приштинном*. Исти, *Сџари српски зайиси и најџиси* I, Београд 1982, 91; Г. Елезовић, „Турски извори”, 53, 73–74.

⁸⁶ L. Chalkokondyles, *The Histories* 2, 142–143; К. Јиречек, н. д., 373.

⁸⁷ G. Fejér, *Genus incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, regni Hungariae gubernatoris, argumentis criticis illustrata*, Budae 1844, 129–134. Леунклавије у свом делу помиње да су уз Хуњадија били и *banu Poloniae, alterum banum Bohemiae, tertium banum Vulcum, quartum banum Ceculorum*. Leunclavii, *Historiae Musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum exscriptae, libri XVIII*, Francofurti 1591, 565; E. Antoché, *Hunyadi's Campaign*, 251–252; M. Whelan, n. d., 133, је изнео мишљење да чешки најамници нису били у Хуњадијевој војсци. Он се позива на једно писмо од 31. октобра 1448. у којем се не помињу Чеси, али и на Туроција и Бонфинија који уопште не помињу стране најамнике. Први је ово мишљење изнео М. Костић, н. д., 87–89, истичући да се ради о забуди. Тачније, Хуњади је користио ратну тактику вође чешких најамника, Јана Јискре која је подразумевала кружну формацију кола, којима се превозило оружје, што је било ефикасно у случају повлачења. Исто тако, оба аутора се позивају на чињеницу да чешке најамнике не помињу извори првог реда. Без обзира да ли је у Хуњадијевој војсци било Чеха или не, чини нам се да је Ебendorфер овај податак преузео из писма Енеје Силвија Пиколоминија папи Николи V.

⁸⁸ Податке о томе даје Халкокондил, као и познији писци Бонфини и Орбин. L. Chalkokondyles, *The Histories* 2, 151–155; A. Bonfini, *Rerum Hungaricarum decades*, Lipsiae 1771, 486; На њих се ослањају М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, 122–123, и G. Lucsari, *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*, Ragusa 1790, 162–163; Подаци о Хуњадијевом ропству у Смедереву и условима под којима је пуштен посведочени су и у више савремених дипломатичких извора, укључујући и један, до скоро у домаћој историографији незапажен документ из кога се види да је један од најватренијих заговорника непоустљивог става према Хуњадију био и велики војвода Михаило Анђеловић. О томе детаљно вид. А. Крстић, „Прилог биографији великог војводе Михаила Анђеловића”, *ЗПВИ* 52 (2015), 359–379.

⁸⁹ *Chronica regum Romanorum* I, 608.

⁹⁰ G. Fejér, n. d., 131, 132.

извори дају различите цифре када је у питању бројност војске на обе стране.⁹¹ Такође није згорег поменути да Ебендорфер међу погинулима набраја угарске великаше из угледних породица Розгоњи, Марцали, Чака.⁹² Нећемо овом приликом улазити у разлоге неучествовања деспота Ђурђа у том походу као ни у детаље договора у Смедереву између старих ривала, јер су они детаљно обрађени у литератури.⁹³

С друге стране, требало би размотрити значај других података које је Томас Ебендорфер дао о деспоту Ђурђу Бранковићу. Наредни цитат преносимо у целости:

*Turcus denique Machumet secundis elatus anno, quo supra, despotum Ratzie principem in suis terris hostiliter invadit et plura hominum milia ab eisdem crudeliter abduxit. Hinc et despotus versus Ungariam ad Albam Grecam cum suis secretis se contulit et terram gubernandam suam Iohanni de Hunyad gubernatori Ungarie Wiennam veniens commendavit.*⁹⁴

Из приложеног се види да је султан Мехмед II већ другу годину пустошио земљу деспота Рашке и да је више хиљада људи сурово отео. Стога је деспот прешао у Угарску и стигао у Београд са својим поверљивим људима, препустио Хуњадију одбрану своје земље и отишао у Беч. Ебендорфер је овде дао један упрошћен приказ догађаја током 1454. и 1455. године. Из његовог излагања произлази да је управо 1455. настављена султанова ратна акција у Деспотовини. Зна се да је још у јулу 1454. султан Мехмед напао Деспотовину, а зверства и поробљавање које помиње хроничар посведочени су у савременим изворима. Тако у писму Дубровчана млетачком дужду Франческу Фоскарију од 8. августа 1454. стоји да је султан Мехмед са великом војском напао све провинције деспота Рашке чинећи многа зверства и одводећи жене и децу у робље, па је деспот 26. јула са породицом и двором (на шта се вероватно односи Ебендорферов израз *suis secretis*) напустио Смедерево и склонио се у Угарску.⁹⁵

⁹¹ Пиколомини наводи 70.000 Хуњадијевих војника, а Турака чак 200.000 (Исто, 133). Халкокондил наводи 49.000 Хуњадијевих ратника, Туроци 24.000, Бонфини 22.000 Угара. Паскоје Соркочевих, који је лично боравио у угарском табору, у свом писму, сачуваном у препису истиче да је Јанко имао 72.000 људи, а треба узети у обзир да је он извор од прво-разредног значаја. Такође, и вест Туроција да је Јанко сакупио све што је могло да носи оружје је у складу са наведеним, а Туроци је поузданији од Бонфинија и млађих извора. Халкокондил, који се може сматрати поузданим, додуше не наводи 70.000, али је ипак ближи савременим изворима попут поменутих писама. М. Костић, н. д., 84 (нап. 46), 87; Е. Antoche, „Hunyadi's Campaign”, 253.

⁹² *Chronica regum Romanorum I*, 608, нап. 35–39; Упор. János Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, Medievalia Hungarica Series, ed. E. J. Mickel, Indiana University Research Institute for Inner Asian Studies, Bloomington, Indiana 1991, 151–152, који даје готово идентичан списак угарских великодостојника; Списак угарских племића који су учествовали у походу даје и А. Bonfini, *Rerum*, 481; Е. Antoche, „Hunyadi's Campaign”, 252.

⁹³ М. Спремић, *Десџоџ Ђурађ*, 344–345.

⁹⁴ *Chronica Austriae*, 424.

⁹⁵ Спремић, *Десџоџ Ђурађ*, 419–420; С. Ћирковић, „Смедерево – престоница српске деспотовине”, *Ослобођење градова у Србију од Турака: 1862–1867*, 67; Д. Динић-Кнежевић, „Српска деспотовина према Турцима од пада Цариграда до опсаде Београда (1453–1456)”,

Султан је до краја јула заузео Островицу и дошао до Дунава. Тада је дошло до опсаде Смедерева. Исак-бег није успевао да освоји град, па му се убрзо прикључио султан, који је одустао од опсаде Београда. Деспот је једва успео да наговори Угре да покрену неку акцију против Турака, па су 29. септембра Хуњадијеве трупе, којима су се прикључили и српски војници прешле Дунав. Сукоб се завршио Хуњадијевом победом код Крушевца. Након ових дешавања отвориле су се могућности за мир са Турцима, али деспотови посланици нису ништа успели да постигну јер за Мехмеда ништа осим рата није долазило у обзир. Наредне 1455. пало је Ново Брдо, а нови поход који се спремао на Западу никада није реализован.⁹⁶

Дакле, из Ебендорферовог сведочења произлази да је деспот након Мехмедовог напада отишао у Угарску. Ауторово излагање о поверавању деспотове земље Хуњадију управо се односи на поменути Јанков поход, а то би у дословном смислу значило да је у једном тренутку деспот препустио одбрану земље Хуњадију.⁹⁷ Другим речима, ове вести требало би схватити у смислу да је Хуњади био на челу поменутог похода из 1454. године, односно да је деспот тражио и добио помоћ од јединог човека који је био спреман да покрене поход против Турака, а неку улогу у томе је играла и чињеница да су њих двојица формално били у миру од 1451.⁹⁸ Питање је од кога је Ебендорфер добио ове вести. Запажамо да он не помиње значајне догађаје попут опсаде Смедерева или пада Новог Брда, али је свакако знао за деспотов одлазак у Беч у коме је и сâм живео.⁹⁹ Вероватно је о томе био обавештен од угарске стране, можда чак од Ладислава V или од његове околине. Разлог непомињања поменутих догађаја у вези је с природом његовог дела, тј. њему је било битно да истакне неки податак који је у вези са историјом Аустрије.

Аутор у *Аусџријској хроници* помиње турски напад на Смедерево, који је непосредно претходио опсади Београда 1456. године. Он овде наводи да је султан са војском неверних Татара, Сарацена и Турака и великом флотом

Годишњак Филозофског Факултета у Новом Саду 6 (1961), 129; *Decline and fall of Byzantium to the Ottoman Turks*, by Doukas. An Annotated Translation of „Historia Turco-Byzantina”, by H. J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1975, 243; Писмо код L. Thalóczy – A. Áldásy, n. d., 185–186. Туроци такође помиње да је султан окупирао целу Србију, а становништво убијао и одводио у ропство. М. Динић, *Грађа за историју Београда у средњем веку* I, Београд 1951, 22; F. Rački, „Prilozi za zbirku srbskih i bosanskih listina”, *Rad* 1 (1867), 151–152.

⁹⁶ Општи преглед тих догађаја: М. Спремић, *Десиош Турџа*, 420–433.

⁹⁷ Занимљив је податак Дурсун-бега који у свом делу *Историја оца освајања* наводи да је до султана Мехмеда дошла вест да *лажљиви краљ жалосне Маџарске, који је био познат по имену Јанко Ђоклејић, намерава да зграби леђу невесију, земљу српску*. Г. Елезовић, „Турски извори”, 96. Овај податак Дурсун-бег наводи као узрок султановог похода на Београд 1456, а може се повезати са поменути Хуњадијевим походом 1454. године; Вид. А. Крстић, „Пад Србије из угла освајача: Ашик-паше Задеа и Дурсун-бег”, *Пад Српске Десиошовине 1459. године*. Зборник са научног скупа одржаног 12–14. новембра 2009 (*Пад српске десиошовине*), ур. М. Спремић, Београд 2011, 307.

⁹⁸ Уговором у Смедереву 7. августа 1451. формално су окончана непријатељства између деспота и Хуњадија, а предвиђен је брак између деспотове унучке Јелисавете и Матије Хуњадија за Никољдан 1453. Документ је издат посебно од стране палатина Ладислава Горјанског, а посебно од стране деспота Ђурђа. J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon X*, Pest 1855, 305–312 (Ладислављев) и G. Fejér, n. d., 305–312 (Ђурђев).

⁹⁹ Овај податак Томаса Ебендорфера о одласку деспота Ђурђа у Беч први је забележио К. Лиречек, н. д., 381, нап. 135 (према Пецовом издању).

стигао у пределе Рашке. Напао је Смедерево (*ubi et primum castrum Sancti Andree despoti aggreditur*)¹⁰⁰ али је том приликом изгубио доста својих људи, а уз то у непријатељској војсци су завладали глад и жеђ, па су његови војници поражени. Због тога је решено да се крене на Београд.¹⁰¹ Стари деспот је још 10. јула писао миланском војводи Франческу Сфорци да су претходне недеље турске лађе биле у Морави, 10 миља од Дунава, и да страхује да ће султан напасти Смедерево,¹⁰² а 13. јула писао је папи да се султан повукао од Смедерева, јер су најбољи из његове пратње убијени и заробљени.¹⁰³

Иако не помиње Србе овом приликом, требало би рећи нешто о Ебendorферовом опису опсаде Београда 1456. године.¹⁰⁴ Како је одбрана Београда 1456. у тадашњој Европи доживљавана као огроман хришћански успех, аутор у *Аустријској хроници* даје опширан опис тих догађаја.¹⁰⁵ Аутор наводи да је султан практично био пред вратима Угарске.¹⁰⁶ Рекли смо да даљи опис прати турски долазак пред Београд, који су пратила спаљивања околних кућа. Интересантно је да Ебendorфер помиње жене и децу који су кренули са султановом војском, које је планирао да насели не само у Београд већ и у друге крајеве које би освојио.¹⁰⁷

Султан се потом појавио пред градом са свим својим опсадним справама. Довукао је велике топове којих је било 30. Затим је почео напад на град, па су куле ослабљене и зидови озбиљно оштећени.¹⁰⁸ Дан пре празника Св. Магдалене (21. јула) дошло је до стравичне борбе у којој се видела сва окрутност неверника и која се наставила током ноћи. Даље говори да су се на сâм дан Св. Магдалене (22. јула) борбе водиле без прекида до сумрака када су Угри

¹⁰⁰ Ебendorфер овде користи латинизовану верзију мађарског назива за Смедерево – *Sancti Andree*, односно мађ. *Szent Endree*, што долази од *Senderev/Zenderev*. Вид. А. Крстић, „Смедерево”, *Лексикон градова и њихова средњовековних српских земља – према њиховим изворима*, ур. С. Мишић, Београд 2010, 264.

¹⁰¹ *Chronica Austriae*, 432.

¹⁰² В. Макушев, *Историјски сѝоменици Јужних Словена и околних народа II*, Београд 1882, 110. Флоту у Морави помиње и Мартин Сегон, М. Спремић, *Десѝоѝ Бурађ*, 478, нап. 8. И босански краљ Стефан Томаш је 8. фебруара писао Млечанима да ће султан већ идућег месеца кренути на Београд и Смедерево, а краљ Ладислав Посмрче је у писму миланском војводи истицао да се Мехмед приближава границама његовог краљевства. Д. Динић-Кнежевић, *Српска десѝоѝовина*, 136, 137, нап. 77, 79.

¹⁰³ L. Thallóczy – A. Áldásy, n. d., 204–205. Турски напад на Деспотовину помиње и Критовул са Имброса. *History of Mehmed the Conqueror by Kritovoulos*, New Jersey 1954, 112.

¹⁰⁴ Иако српска војска деспота Ђурђа није директно учествовала у одбрани града, ипак чињеница је да се Хуњади припремао у деспотовом Сланкамену, а такође је послао у помоћ Србе и Угре које је са својихседа успео да сакупи. L. Thallóczy – A. Áldásy, n. d., 205; J. Калић, *Београд*, 134, нап. 122.

¹⁰⁵ Опсада Београда из 1456. више пута је коментарисана у литератури, али још увек најисцрпнији приказ догађаја пре, за време, па и после саме опсаде даје J. Калић, *Београд*, 114–171; Т. Pálostfalvi, „Beograd 1456: razlozi osmanskog poraza”, *Bitke koje nas povezuju. Bitke kod Beograda i Petrovaradina*, 143–149, даје нови поглед на османску војну стратегију приликом опсаде града и сматра да је изостајање потпуне опсаде (што подразумева потпуни оброч око града) један од разлога њиховог неуспеха, који лежи и у међусобним нетрпељивостима унутар османског табора.

¹⁰⁶ *Chronica Austriae*, 428.

¹⁰⁷ *Chronica Austriae*, 432. То је истакла J. Калић, *Београд*, 136 и нап. 132 (према Пецовом издању).

¹⁰⁸ *Chronica Austriae*, 432–433.

са мало наоружаних људи, наоружани вером истерали Турке из дела града. Заслужан за пробијање опсаде био је Јанко Хуњади, кнез бистрички, који је *мушки* преузео иницијативу. Хришћани су се храбро борили. Писац наглашава да је победа постигнута уз огромну веру и да је проливано немало хришћанске крви. Победа је остварена, како хроничар истиче, у петак током ноћи, а Турци су побегли остављајући за собом опсадне справе и шаторе.¹⁰⁹ Хришћани су добили богат плен који је укључивао велике и мале топове, затим златне и сребрне штитове, посуђе, одећу и то немале вредности.¹¹⁰ Турци су заједно са својим тиранином хтели да избегну освету божјег мача, чак су спаљивали лађе јер нису могли да их вуку са собом. Смрад људских лешева ширио се ваздухом, а убрзо је дошло до епидемије куге од које је међу првима преминуо Јанко Хуњади, дан очи празника Св. Лаврентија (11. августа), пошто је сачинио тестамент.¹¹¹

Видимо да се хроничар не упушта у сваку појединост битке, већ пажњу концентрише на период 21–23. јула када су се и одиграли главни догађаји. Исто тако, Ебендорфер не доноси значајне новине у свом опису, али ипак је његов угао посматрања ових догађаја прилично интересантан. Он је као савременик добијао неке информације, или се служио званичним сведочанствима о опсади Београда, што се више пута провлачи кроз његов текст.¹¹² Он не пропушта да истакне Хуњадијеве заслуге, али исто тако не пропушта ни да упуту критике онима који се нису прикључили хришћанској војсци.¹¹³

Као што је наглашено, аутор истиче углавном битне моменте пре, за време и након опсаде. Он не говори о бројности ратника ни с једне, ни с друге стране, али даје информације о броју и размерама топова. Важно је истаћи да је Ебендорфер ове податке о 30 топова од 10 и 7 стопа чуо на основу онога што се причало, како и сâм истиче.¹¹⁴ Ђовани Таљакоцо, учесник ових догађаја наводи 19 великих топова, ширине 27 педаља, Промонторио де Кампис даје бројку од 28 великих топова, а и он је био очевидац, док Капистран такође наводи приближан број од 32, а Петар Рансано 22 топа.¹¹⁵ Ебендорфер тачно наводи датум главних борби, а то је четвртак 22. јул, дан Св. Магдалене. То је посведочио и Карвахал у писму Франческу Сфорци, као и Хуњади пар дана пре тога у писму Ладиславу Горјанском.¹¹⁶ Извори се слажу и по

¹⁰⁹ Isto, 434–435.

¹¹⁰ *Chronica Austriae*, 435; Упор. Ј. Калић, *Београд*, 160, нап. 303 (према Пецовом издању).

¹¹¹ *Chronica Austriae*, 435.

¹¹² Он често користи израз *ut fertur* што значи *као што је речено* или *иосведочено*. Isto, 432, 435.

¹¹³ У песничкој форми он се пита где су сви ти хришћански владари, попут краљева Енглеске, Француске, Данске, Норвешке, Пољске, Чешке, па и Немачке. Isto, 434.

¹¹⁴ Вид. нап. 128.

¹¹⁵ L. Thallóczy – A. Áldásy, n. d., 381, 382; F. Babinger, *Der Quellenvert der Berichte über den Entsatz von Belgrad am 21./22. Juli 1456*, München 1957, 64; М. Динић, *Грађа I*, 35; Велики топови били су намењени за рушење главних објеката. Ј. Калић, *Београд*, 146.

¹¹⁶ L. Thallóczy – A. Áldásy, n. d., 208, 210; N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XV siècle, IV (1453–1476)*, Bucarest 1915, 134–136. Писма су од 24. и 29. јула 1456. године. Хуњади у свом писму од 24. јула, управо истиче да су у петак током ноћи Турци почели да беже, односно током ноћи 22/23. јула. У истом писму помиње и да су Турци спалили своје лађе, што је присутно и у Ебендорферовом сведочењу. Промонторио де Кампис даје занимљив податак да су Турци бежали током ноћи „са великим страхом и у великој

питању интезитета самих борби.¹¹⁷ Ебендорфер зна и за случај истеривања Турака из града од стране, како наводи, неколико наоружаних Угара. Сукобе са Турцима у граду помињу Константин из Островице и Дука.¹¹⁸ Ебендорфер помиње и богат плен, као што смо већ рекли, а издваја 11 топова, од којих три велика.¹¹⁹ Ипак, Ебендорфер греша када наводи да је Хуњади умро у Београду, односно да је у *поменутиом граду саставио свој њештамениј* и након тога преминуо. Хуњади је након повлачења Турака напустио Београд и нашао се на једној лађи на Дунаву.¹²⁰ Касније се опет нашао у Београду, где је дошло до појаве куге. Пошто је оболео, пребачен је у Земун, где је 11. августа и преминуо.¹²¹ Као што се види из приложеног, Ебендорферов опис опсаде Београда углавном се заснива на вестима посведоченим у разним писмима која су могла доћи до њега директно, али и за њихов садржај је могао сазнати посредно.

У *Хроници римских краљева* аутор даје занимљиве информације о деспоту и његовом сину. Пре пасуса о томе, он каже да је 1457. преминуо папа Каликст, као и да се пре тога појавила комета која најављује зла времена. Појава комете је још од античког доба тумачена као весник углавном лоших догађаја попут глади и ратова.¹²² За нас је посебно занимљиво што након вести

тишини.” F. Babinger, *Der Quellenvert*, 65–66; Бекство током ноћи помиње Туроци, као и нешто познији Бонфини, М. Динић, *Грађа I*, 27, 51. Један савременик ових догађаја, поменути цистерцитски монах Алберт, чија се *Хроника* завршава управо 1456. годином, преноси друго Хуњадијево писмо Ладиславу Горјанском у коме наводи ток битке по данима, као и податак да је у петак током ноћи дошло до турског повлачења. *Die Weltchronik des Mönchs Albert*, 323–324. Писмо је објављено и код G. Féjer, n. d., 225–227.

¹¹⁷ *Chronica Austriae*, 433; М. Динић, *Грађа I*, 23; *Decline and fall*, 255.

¹¹⁸ К. Михаиловић из Островице, *Јаничарове усјомене*, 126. Константин наводи случај јаничара који су највећим делом протерани из Београда, док Дука као и Ебендорфер наглашава Хуњадијеве заслуге за разбијање опсаде, *Decline and fall*, 256. Да је Хуњади са војском практично развио турску опсаду, али и да су турски војници истерани из града сведочи и Дурсун-бег који се и налазио у турском табору. Г. Елезовић, „Турски извори”, 99. Упор. Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач*, 128.

¹¹⁹ Бернард од Крајбурга у писму од 25. августа 1456. из Беча, каже да је заплењено 14 топова – 13 обичних и само један велики. N. Jorga, n. d., 146.

¹²⁰ Разлог Хуњадијевог бекства огледа се у нетрпељивости крсташа према угарским племићима, па и према њему, а Хуњадијево одсуство из града 21/22. јула само је погоршало стање. Капистран је успео да смањи постојећи јаз и да умири ситуацију. Ј. Калић, *Београд*, 162; N. Jorga, n. d., 132. Извори наклоњени Хуњадију, попут Туроција, Рансана, Бонфинија, па и Ебендорфера, говоре о томе да је он одбранио град. М. Динић, *Грађа I*, 24–26, 36, 38, 48–50.

¹²¹ Вид. Ј. Калић, *Београд*, 170, нап. 361. *Chronica Austriae*, 435. Аутор исправно наводи дан Хуњадијеве смрти.

¹²² *Chronica regum Romanorum II*, 858. У неким српским записима и летописима забележене су појаве комета и то три из 1456. Након ових вести о појави комета следе вести о глади која је наступила, о страдању Раванице и смрти деспота Ђурђа. Љ. Стојановић, *Сѣтари српски родослови и лејојиси*, 239–240. О кометама у српским летописима вид. Н. Ђ. Јанковић, „Комете у српским записима и летописима”, *ИЧ 5* (1954/55), 373–386. Јанковић сматра и да се 1457. појавила комета која је донела кугу, а забележена је у једном летопису из друге половине 16. века. Појава комете забележена је под 6965. годином, а дешавања која су уследила након ове вести су се збила управо 1456. године. У летопису јасно стоји да је тог лета тј. те године Јанко поразио цара Мехмеда под Београдом, а наредна вест се односи на деспота Ђурђа. С. Новаковић, „Лятопис царемь срѣбскимь, друге половине XVI века”, *Сѣоменик СКА LI*, (1913), 5. У надгробној беседи непознатог Смедеревца деспоту Ђурђу

о смрти папе и појаве комете, хроничар наставља приповест о турским упадима на српску територију:

*Nam et sequenti anno Tewcri vires resumpserunt, quia dominus despotus senior, plurimis annis Christianitatis clipeus diem obiit et parvo post intervallo Lazarus eius filius similiter vita functus est. Unde et fere totam Sarraceni Racziam suo coegerunt subici domino et paucis castris restantibus, pro quibus habendis nituntur pro viribus.*¹²³

Из наведеног видимо да су Турци наредне, тј. 1458. године повратили снагу јер је старији деспот, за кога каже да је много година представљао штит хришћанима преминуо, а убрзо потом преминуо је и његов син Лазар. Занимљиво је да Ебендорфер деспота Ђурђа не именује, а зна да се његов син звао Лазар. Исто тако, хроничар за српског владара каже да је годинама био штит хришћанима, односно зна за Ђурђеове напоре по питању сузбијања Турака, током његове релативно дуге владавине. Дакле, посредно се из ауторовог казивања види да му је било познато да је старог деспота наследио син Лазар, за кога зна да је умро 1458.¹²⁴ Ебендорферов став према деспоту Ђурђу је јако позитиван, ако се у обзир узме да о њему на Западу нису имали високо мишљење због одбијања да учествује у антитурским ратним походима, а највише под утицајем Хуњадијеве пропаганде.¹²⁵ Султан није нападао Деспотовину током 1457. године, али је спремао напад за следећу 1458, што и Ебендорфер помиње. Турски напад је заиста био силовит. Током пролећа те године Турци су заузели Ресаву, Вишесав, Белу Стену, као и посебно стратешки значајан Жрнов на Авали, а у лето исте године и Голубац.¹²⁶ Дакле освајање ових тврђава значило је дефинитивно свођење Деспотовине на Смедерево. Ебендорферово казивање јесте упрошћено, али у суштини преноси стварно стање у којем су се нашли остаци Деспотовине након смрти деспота Ђурђа.

најављује се горко и тешко бреме алудирајући на појаву комете 1456. године. Љ. Стојановић, „Стари српски хрисоивуљи, акти, биографије, летописи, типичи, поменици, записи и др.”, *Споменик СКА* 3 (1890), 90–92. Вид. и С. Марјановић-Душанић, „Долазак *скрбних година*. О употреби и значењу тоposa *последњи род и последња времена* у српској традицији 15. столећа”, *Пад Српске Деспојовине*, 181.

¹²³ *Chronica regum Romanorum* II, 858.

¹²⁴ О деспоту Лазару вид. М. Спремић, „Деспот Лазар Бранковић”, *ЗРВИ* 50 (2013), 899–912.

¹²⁵ Негативан став према деспоту потицао је најпре из црквених кругова. Папским, антитурским плановима највише је одговарала Хуњадијева спремност да ратује против неверника, док Ђурађ није био склон да ризикује судбину своје обновљене државе. Кулминацију негативног става према деспоту одражавала је папска була од 12. априла 1450. којом се поништава заклетва коју је Хуњади дао 1448. у Смедереву, као и сви уговори између Хуњадија и деспота Ђурђа, који је оптужен за кривоверје. О. Raunaldi et J. Laderchii, *Annales ecclesiastici* XXVIII, ed. A. Theiner, Vaghi-Ducis, 1874, 533–534; М. Спремић, „Деспот Ђурађ Бранковић и папска Курија”, *Зборник Филозофског факултета у Београду* 16 (1989), 168–169; М. Антоновић, *Пайстиво и Србија*, 60–63, са пропратним напоменама.

¹²⁶ Љ. Стојановић, *Сјари српски родослови и лейојиси*, 243; М. Динић, „Област централне Србије у средњем веку”, 64; *Историја српског народа II. Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537)*, ур. Ј. Калић, Београд 1982, 307–308 (М. Спремић); Исти, *Деспој Ђурађ*, 521–522; Исти, „Борбе за Смедерево 1458–1459. године”, *Пад Српске Деспојовине*, 217; Ф. Бабингер, *Мехмед Освајач*, 142–143; А. Крстић, „Пад Србије из угла освајача”, 310–311.

Аустријски хроничар не помиње директно пад српске престонице, али се из даљег излагања јасно види да је султан Мехмед покорио Деспотовину. Он преноси да су угарски посланици на заседању дијете у Нирнбергу (1461) тражили помоћ јер је Угарска директно била угрожена од Турака. Затим истиче да су покорили Бугарску, Рашку и многе друге провинције, као и да сигурно и брижљиво њихова моћ расте. Исто тако каже да хришћански народ осећа бол у души који се понавља од пропасти Константинопоља.¹²⁷ И на овом месту Ебендорфер наводи Бугарску и Рашку као значајне државе које су се нашле под влашћу Турака. Додуше, Бугарска је под турску власт пала још крајем XIV века, али изгледа да је аутор помиње због чињенице да се на простору некадашње државе одиграо низ значајних догађаја попут битачка код Никопоља и Варне.

Ебендорфер даје занимљив податак о Србима када говори о влашком војводи Владу III Цепешу и зверствима којима је подвргавао поданике. Наиме, он говори о познатом Владовом начину мучења који је подразумевао набијање људи на колац, затим одсецање руку и ногу. Мучењима су били подвргнути људи оба пола (*utriusque sextus*), мајке са одојчадима. За нас је посебно занимљиво да међу народима који су били подвргнути мучењима, аутор помиње Јевреје, пагане, хришћане, Рашане и Влахе.¹²⁸ Како је Влад III на влашком престолу био у два наврата, први пут кратко 1448, а други пут у периоду 1456–1462.¹²⁹ из ове вести сазнајемо да су Срби живели на простору Влашке у другој половини XV века. Опште је познато да су Срби током XV века насељавали просторе јужне Угарске, па не треба да чуди ни то што су се неки од њих нашли у просторно блиској држави влашког владара. Не знамо у којој мери су Срби насељавали Влашку или пограничне крајеве према овој држави у том периоду, али верујемо да их Ебендорфер не би ни споменуо да се ради о незнатном броју.¹³⁰

Рашку помиње и у контексту стварања светске империје на Истоку, када наводи да су наводно под турском влашћу територије Мале Азије, Јерменије, Сирије, Египта, целе Грчке, али и Бугарског краљевства са Рашком

¹²⁷ *Chronica regum Romanorum II*, 886.

¹²⁸ *Rursus et multos ex Judeis, paganis, Cristianis, Racis et Walachis per medium ventris et umbilici in palis infixit utriusque sexus et etatis, quorum cum ex tormentis pedum et manuum membra varie moverentur, ridens fertur dixisse: „Ecce quanto solacio hii lusum exercent!” Et novis fecit clavis configi.* Вид. *Chronica regum Romanorum II*, 919.

¹²⁹ О Владу III вид. *Istorija rumunskog naroda*, пр. А. Оцетеа, Нови Сад 1979, 128–129; О. Печикан, *Историја Румуна*, Београд 2015, 231–235.

¹³⁰ О сеобама Срба у Угарску током XIV и XV века вид. С. Ћирковић, „Сеобе Срба у Краљевину Угарску у XIV и XV веку”, *Сеобе српског народа од XIV до XX века. Зборник радова посвећен тирисијагодишњици Велике сеобе Срба*, ур. Д. Ранковић, Београд 1990, 37–45. У извештају босанских франјеваца папи Мартину V из јула 1421. године стоји да у пограничним крајевима према Босни, Рашкој, Бугарској и Влашкој живе измешани шизматици и католици, а у једном документу из септембра 1433. наводи се да измешани шизматици (православни) и јеретици живе уз погранична места према Влашкој (Оршава, Себеш, Хаџер), *Acta Bosnae*, 115, 139. Уп. *ИСН II*, 319 (С. Ћирковић). У складу с тим, постоји могућност да се овде радило о Србима који су насељавали пограничне крајеве према Влашкој. Ипак треба узети у разматрање да је Влашка била на неки начин ратна зона и самим тим непријатна за настањивање. У сваком случају, један део Срба нашао се на овој територији током XV века.

и Молдавијом. Исто тако истиче да је тих дана Босанско краљевство запало у велику беду, а очекивао се и напад на Хрватску.¹³¹ Овде алудира на последње дане средњовековне Босне и вероватно на њен пад, иако то изричито не помиње, као ни пад Деспотовине уосталом.¹³²

На крају би требало оценити вредност Ебендорферових вести о Србима. Приметно је да су вести у којима он директно помиње српски народ или државу садржајно сиромашне, али ипак значајне. Као што је уобичајено у делима овакве природе, у Ебендорферовом центру пажње су владари, а када су Срби у питању највише простора је посвећено деспоту Ђурђу. С друге стране, иако директно не помиње Србе, ипак даје податке о догађајима који су у тесној вези са историјом српског народа (Никопољ, Варна, опсада Београда). Свака од ових битака је играла значајну улогу у српској средњовековној историји и њихови исходи су имали одређене последице по судбину српског народа и државе. Он Србе не види као шизматике, већ као народ који се годинама супротстављао неверницима. Ипак, мора се узети у обзир да његове вести практично не доносе нове податке значајне за историју Срба у средњем веку. С друге стране, специфична интерпретација овог хроничара, као и сама чињеница да он у више својих дела говори о Србима као о народу који има значајну улогу у тадашњим збивањима поседује, одређену тежину која се не може занемарити.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

MARKO GAVRILOVIĆ, *Ma*
The Institute for History of Belgrade
Belgrade, Serbia

SERBS IN THE WORKS OF THE AUSTRIAN CHRONICLER THOMAS EBENDORFER

SUMMARY: Thomas Ebendorfer, a typical representative of the late medieval chronicle genre, gives information on Serbs in several of his works, with this data largely depending on the nature of these works. In his 'Chronica Austriae', the details he gives are mostly in the

¹³¹ *Chronica regum Romanorum* II, 925. И на овом месту приметна је изненађујуће познана обавештеност Томаса Ебендорфера о турским плановима. Изгледа да је султан заиста спремао напад на Хрватску. Тако постоји могућност да су Турци приликом напада на Босну напали и северне делове Далмације, где су се сукобили са Хрватима. У једном тренутку бан Павле Сперначић је био заробљен. Вид. П. Драгичевић, „Правци турских напада на Босну 1463. године”, *Пад босанског краљевства 1463. године*, Београд – Сарајево – Бања Лука 2015, 155, 159–164; М. Ђунић, „Трогирски извјештаји о турском освојенју Босне”, *Glasnik Arhivskog društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine* 29 (1989), 143, 145, 150–157. Дакле, Ебендорфер вероватно није био сигуран да ли су Турци напали Хрватску. Последњи хронолошки податак који он даје односи се на август 1463. и у вези је са хуситима. *Chronica regum Romanorum* II, 936–937.

¹³² О паду Босне вид. зборник *Пад босанског краљевства 1463. године*. Преглед литературе о паду Босне даје Е. О. Филиповић, „Historiografija o padu Bosanskog kraljevstva”, *Stjepan Tomašević (1461.–1463.) – slovn srednjovjekovnoga Bosanskog kraljevstva*. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu, Hrvatski institut za povijest, Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu 2013, 11–28.

context of his country's history. This piece of writing contains information about the presence of a Serbian king at the wedding of the younger son of Hungarian king Béla IV in Vienna, as well as the doomed marriage between King Stefan Dušan and Elizabeth of Habsburg. Since these events took place in the 13th and 14th century, Ebendorfer acquired this information from older chroniclers, Ottokar of Styria and John of Viktring. Upon analysing Ebendorfer's news, that is, the news of Abbot Jovan, it can be noted that an alliance against the Hungarian King Charles Robert was at the core of the negotiations regarding the marriage between the Serbian king and the niece of the Austrian Duke, which has not been recorded in writing so far. For the 15th century, Ebendorfer's news is of greater independent value. He does not fail to mention Despot Đurađ's stay in Vienna, or the Turkish attacks of 1454 and 1455, which culminated in an unsuccessful siege of Belgrade in 1456. His attitude towards Orthodox people and, thus, Serbs was clearly presented in 'Liber Pontificum Romanorum', where he considers the feuding western world responsible for the Turkish conquests of the Balkan states (Bulgaria, the Serbian lands and Byzantium), although he also states that Serbs were against the union of 1439, which was a clear indication of the position of the Serbian ruler and the church at that point in time. Annexed to the 'Chronica regum Romanorum', interesting information can be found. Ebendorfer states that Despot Đurađ had been a defender of Christians for years and that after his death in 1456, as well as after the death of his son Despot Lazar in 1458, the Turks regained strength and embarked on further conquests in the Balkans. Therefore, Ebendorfer had a positive attitude towards Despot Đurađ, unlike Western religious circles, who considered him a treacherous, schismatic ruler. In the same work, he views the conquest of the Serbian Despotate and other states as a means to create a great Islamic empire. A brief reference to the Serbs, i.e. Rascians in Wallachia during the reign of Vlad the Impaler, is also of significance, since it implies that at least a part of the Serbian population inhabited the region. Although Ebendorfer's news does not bring remarkable novelties for Serbian medieval history, the way in which he delivers this news can, to a certain extent, allow for a different observation of these events.

KEYWORDS: Thomas Ebendorfer, *Austrian Chronicle*, *Roman Popes Chronicles*, *Roman Kings Chronicles*, Serbs, Turks